

LOCKE: EL PENSAMENT POLÍTIC LIBERAL

ANGLATERRA EN LA TEMPESTA

És difícil explicar l'aparició del liberalisme anglès si no s'entén que neix d'una reacció contra l'absolutisme polític i contra les lluites internes entre les diverses esglésies. El segle XVII anglès està marcat a sang i foc per les lluites intestines provocades per les temptatives absolutistes dels Stuart. Aquests sobirans, que regnen primer a Escòcia i després també a Anglaterra, volgueren unir la religió i l'Estat en la construcció d'una monarquia absolutista. L'església anglicana (nascuda cent anys abans pel trencament d'Enric VIII amb Roma) es veu obligada a fer front als presbiterians, enfortits en el seu puritanisme pel rei Jaume I que els imposa una sola doctrina, una sola disciplina i una sola religió. Per la seva banda els episcopalsians propugnaven el retorn a alguns rituals catòlics i els quàquers reivindicaven la superioritat de la llum interior de la fe sobre els dogmes.

Seria llarg explicar en detall la història religiosa d'Anglaterra d'aquell moment. Es pot resumir tot plegat dient que el període que s'escola entre 1641 i 1689 fou un autèntic pandemòni de sectes amb actes d'extrema violència. Carles I Stuart fou empresonat i executat l'any 1649 i que Cromwell aquell mateix any va acabar amb el sistema religiós nacional. Però el restabliment de la jerarquia anglicana l'any 1660 feu tornar les persecucions religioses. Les sospites dels Stuart contra Locke l'obligaren a marxar a Montpeller l'any 1679 i retornat a Anglaterra va haver d'escapolir-se cap als Països Baixos l'any 1682, amb greu perill per a la seva vida. Només amb l'arribada al tron del protestant Guillem d'Orange, que tenia Locke en gran concepte, i amb la promulgació de l'«Acta de Tolerància» (1689) es pot considerar tancat un període de lluites religioses d'una crueltat que espaordeix.

Amb l'«Acta de Tolerància» s'autoritzen els llocs de culte de totes les religions que acceptin el dogma de la Trinitat (excepte els catòlics) i es permet que tots els no conformistes puguin tenir els seus propis mestres i predicadors. L'anglicanisme esdevé majoritari a Anglaterra a finals de segle i el liberalisme vindria a ser una resposta al problema de la llibertat de consciència. La tesi que Locke afirma a la primera frase del TRACTAT SOBRE LA TOLERÀNCIA: «la tolerància és la característica principal de la veritable església» és una de les idees centrals sobre les que s'ha edificat el pensament modern.

Locke no cregué que les «faccions, tumults i guerres civils» provinguin de la divisió religiosa, sinó de la intolerància humana. Però per això mateix divulgar la tolerància és important. Per a Locke la tolerància és la resposta al problema religiós i també l'única opció moralment acceptable davant el fet que la vida és conflictiva en ella mateixa. Com a defensor de la teoria del dret natural, Locke afirma que les institucions polítiques són necessàries per a la defensa dels drets naturals inalienables, que són la llibertat i la propietat, i que la tolerància he de presidir tota política pública en temes com la religió i les opinions individuals.

EN ELS ORÍGENS DEL LIBERALISME: LA TOLERÀNCIA

El pensament polític de Locke gira al voltant d'una tesi central: la llibertat individual que ha de ser garantida per una autoritat. Al contrari de Hobbes, Locke creu que l'home té naturalment un sentit natural que és de caire moral. Sempre en oposició a l'absolutisme de Hobbes, Locke rebutja abandonar els drets de tots als designis

d'un sol individu i s'estima més que els drets comuns siguin entregats a la comunitat, l'única que pot disposar d'un poder absolut.

Locke busca una solució per al poder polític que tingui en compte la naturalesa humana. De la mateixa manera que els il·lustrats del 18, Locke considera que l'home viu en una situació de dissort, però que aquesta dissort és reparable. Déu és prou savi per donar a cadascú els instruments per cercar la seva subsistència i la seva salvació. En el seu esquema de pensament, Déu ha creat els homes lliures, iguals i independents, de la mateixa manera que els ha fet dotats de raó i que ha donat una llei natural. Aquest equilibri, però, es trenca per les passions dels homes. En conseqüència els homes han d'abandonar l'estat de naturalesa —que Hobbes identificava amb la guerra de tots contra tots— i consentir en la necessitat d'un poder polític en què el poder natural sigui posat en mans de la societat. Locke que ha viscut la violència religiosa extrema del període es planteja com ho haurien de fer els humans per viure en pau i per a ell la resposta és clara: cal limitar el poder polític de l'Estat. El poder polític de l'Estat ha d'estar limitat per la llibertat de consciència. Molt particularment, l'Estat no pot intervenir sobre la consciència religiosa.

Locke que ha viscut els enfrontaments religiosos entre 1641 i 1689 —i que s'hi ha arruïnat—, està a favor de la separació entre els dos 'regnes': l'Estat ha de tolerar les religions i les religions, per la seva banda, han de tolerar l'Estat. A més, l'Estat que s'origina en la societat, en depèn. I en depèn tant que l'Estat ha d'estar sotmès al control de la societat. El poder estatal garanteix així els drets naturals de l'home posant la primacia de l'interès general per sobre de les passions i dels interessos egoïstes.

Convé tenir present que per a Locke la tolerància no és una virtut, sinó una conseqüència derivada d'un fet, el pluralisme de les opinions. En les seves pròpies paraules tal com ho expressa a l'ASSAIG SOBRE LA TOLERÀNCIA: «El magistrat no s'ha de preocupar del bé de les ànimes, ni dels seus negocis en l'altre món (...) si ordena la pràctica de les virtuts, no és perquè siguin virtuoses i perquè obliguin en consciència, ni perquè siguin deures que l'home estigui obligat a complir envers Déu (..) sinó tan sols perquè resulten avantatjoses a l'home en les seves relacions amb els seus semblants». La funció dels magistrats «s'estén únicament als interessos civils i tot poder, dret i domini civil està limitat i restringit a la sola cura d'aquestes coses i no pot ni ha d'estendre's fins a la salvació de les ànimes». El progrés de la tolerància és una conseqüència clara de la por a la guerra i de la clara consciència que cadascú individualment ha de ser responsable de les seves i idees i d'ell mateix.

HOBBS I LOCKE

La novetat radical de Locke respecte a Hobbes consisteix a considerar l'individu com a subjecte de drets, mentre que per a Hobbes l'individu només és un subjecte de desigs. El món hobbesià és d'anarquia i por, de competició per la subsistència. Per a Hobbes la sobirania de l'individu porta necessàriament a l'anarquia, mentre que, en canvi, Locke defensa que l'estat de natura no és d'agressió, sinó que malgrat l'egoïsmes humà la llei natural ens fa buscar una sortida pactada a l'agressió.

Tant en Locke com en Hobbes els individus són lliures i iguals, però aquesta igualtat en Hobbes és per a l'agressió i en Locke ens porta a la col·laboració. Si bé tots dos creuen en la necessitat d'un pacte fundador de l'Estat, Locke se'n separa radicalment perquè adopta com a criteri la tolerància liberal i perquè teoritza el principi de la resistència legítima del poble contra el poder en el cas que des del poder no es respectin els drets naturals — i específicament la llibertat de

consciència. A diferència de Hobbes, Locke és radicalment «decisionista»; si l'he té consciència i voluntat (per decisió de Déu), no en pot prescindir ni alienar-la. Els homes poden jutjar correctament i prendre decisions més enllà de tota deficiència de l'Estat i, per tant, no han de suportar les injustícies, ni tan sols quan provenen del poder polític.

ELS DOS TRACTATS SOBRE EL GOVERN CIVIL

L'any 1690 Locke redacta els «TWO TREATISES OF GOVERNMENT», un assaig consagrat a analitzar la legitimitat de tot govern polític i les conseqüències que se'n deriven. La fragilitat de la 'monarquia constitucional' prové en gran part de la lògica hereditària sobre la qual es funda l'autoritat política. John Locke vol establir quins són els principis d'un govern legítim, examinant també les condicions de dissolució d'un govern que sigui considerat il·legítim i contrari als interessos d'un poble que espera del govern que corregeixi les injustícies vinculades a l'estat natural de l'home.

Comença examinant les causes principals de disgregació d'un govern civil entre les quals identifica: la voluntat arbitrària del Príncep, el seu menyspreu de la llei, i el poder legislatiu (el poder suprem) i la modificació arbitrària de les regles electorals. Si s'hi afegeix la subjecció del poble a forces estrangeres, veurem que Locke ha analitzat totes les causes que poden paraitzar un govern civil.

Locke —i en això es diferencia radicalment de Hobbes— evita calcar l'ordre polític de l'estat de natura. L'estat lockeà ha de ser un correctiu a la naturalesa egoista de l'home. El govern ha de permetre protegir els drets naturals de tots i de cadascú sense que ningú no faci mal a altri. Mentre per a Hobbes només el monarca absolut és capaç de governar, per a Locke afirma que el poder legislatiu, coordinat amb el poder executiu, pot ser exercit per tots, sota la mirada i el control de tots. El poder legítim ha de passar, doncs, pel consentiment. La sobirania política només es funda —i només pot fundar-se— sobre els acords contractuals entre tots els humans.

En definitiva, si Locke és el pare del liberalisme és perquè considera el subjecte dotat de llibertat, com un dret inalienable. La llibertat individual, la propietat individual i la seguretat de les persones han de ser garantides per l'Estat. Aquest Estat no té dret a separar-se de la societat civil més que en aquelles decisions que expressin l'interès general. Òbviament se li podrà criticar que d'aquesta manera l'Estat deixa a les lleis del mercat tota decisió que vagi més enllà del que afecta a la llibertat, la propietat i la seguretat, però és que per a Locke les lleis del mercat tendeixen a l'equilibri i garanteixen la llibertat. Seran aquests els principis que inspirin la Il·lustració (particularment Voltaire) la declaració d'Independència dels Estats Units (1776).